Когнітивна лінгвістика

Уляна Галицька
(Чернівці)

НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ DISGUST/ВІДРАЗА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Встановлюється номінативне поле емоційного концепту DISGUST/ВІДРАЗА, конституйоване синонімічними засобами буквальної номінації емоційного стану ВІДРАЗИ. Конституенти номінативного поля відрізняються за інтенсивністю прояву, способом прояву та наявністю причин виникнення позначуваного емоційного стану.

Ключові слова*: емоційний концепт, номінативне поле, синонімічні засоби номінації.*

The article establishes the nominative field of the emotional concept DISGUST which is constituted by the synonymic means of non-metaphoric nomination of the emotional state of DISGUST. The constituents of the field differ as to the intensity, character of exposure and causes of the emotional state they name.

Key words: *emotional concept, nominative field, synonymic means of nomination.*

Устанавливается номинативное поле эмоционального концепта DISGUST/ОТВРАЩЕНИЕ, конституируемое синонимическими средствами буквальной номинации эмоционального состояния ОТВРАЩЕНИЯ. Конституенты номинативного поля отличаются интенсивностью проявления, способом проявления и наличием причин возникновения обозначаемого эмоционального состояния.

Ключевые слова: *эмоциональный концепт, номинативное поле, синонимические средства номинации.*

Мета статті полягає у встановленні синонімічних конституентів номінативного поля емоційного концепту (далі ЕК) DISGUST/ВІДРАЗА, актуалізованого в сучасному англомовному художньому дискурсі.

Поставлена мета конкретизується в **завданнях**: розкласифікувати номінації ЕК DISGUST/ВІДРАЗА за ознаками,

що виражають інтенсивність прояву позначуваної емоції, спосіб її вияву та причини, що її викликають.

Актуальність дослідження визначається зростаючим науковим інтересом до проблеми концептуалізації й мовної репрезентації емоцій.

Об'єктом дослідження є прямі синонімічні номінації ЕК DISGUST/ВІДРАЗА в англійській мові, сукупність яких дозволяє встановити номінативне поле концепту.

Предметом даного дослідження є семантичні характеристики буквальних номінацій емоційного стану ВІДРАЗИ, що дозволяють віднести їх до номінативного поля ЕК DISGUST/ВІДРАЗА й розмежувати за інтенсивністю, способом вияву емоції або наявністю певних причин, що її викликають.

Матеріал дослідження складають 25 лексем, що є номінаціями ЕК DISGUST/ВІДРАЗА в сучасній англійській мові, виділених на основі словникових дефініцій авторитетних лексикографічних джерел [7─13].

Основний постулат когнітивної лінгвістики ─думка про те, що концепт як ментальна одиниця може бути описаний через аналіз засобів його мовної об'єктивації. "Концепт розсіяний в мовних знаках, які його об'єктивують. Щоб відновити структуру концепту, потрібно дослідити весь мовний корпус, в якому репрезентований концепт (лексичні одиниці, фразеологію, пареміологічний фонд), включно із системою стійких порівнянь, які закарбували образи-еталони, властиві певній мові" [4, с. 9].

Номінація емоційного концепту DISGUST/ВІДРАЗА виступає його прямим або вторинним іменуванням. Прототиповий засіб іменування концепту─слово. "Лексикалізована емоція є емоційним концептом, оскільки вона як знакове утворення існує, функціонує у лінгвокультурі і, як наслідок, відображає у собі емоціональний досвід того чи іншого індивіда, в цілому соціуму, оціннісно категоризує, концептуалізує навколишній світ. Лексема є найважливішим засобом вербального оформлення концепту" [2, с. 88]. *Ім'ям концепту*, у переважній більшості випадків, є слово, а у випадку багатозначності останнього – один з його лексико-семантичних варіантів [3, с.137]. Як як таке обирається найбільш вживана номінація відображуваної концептом сутності (що можна перевірити за частотним словником), яка, як правило, стилістично

нейтральна. Якщо ім’я концепту багатозначне, його дефінітивний аналіз за тлумачними словниками надає досліднику багатий матеріал для когнітивної інтерпретації. Функцію іменування концепту також можуть виконувати стійкі і фразеологічні словосполучення. У будь-якому разі концепт повинен бути названим, інакше його лінгвістичне дослідження неможливе.

У зв'язку зі сказаним вивчення вербалізованого концепту передбачає, насамперед, отримання вичерпного списку мовних одиниць, які його об’єктивують.

Сукупність мовних засобів, які об’єктивують концепт у конкретний період розвитку суспільства, визначається як номінативне поле концепту [5, с.314]. Номінативне поле включає одиниці всіх частин мови. Ядро номінативного поля конституюється прямими номінаціями концепту, а периферія – номінаціями окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають його зміст і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях.

У номінативне поле того чи іншого концепту входять такі мовні засоби: прямі номінації концепту (ключове слово – репрезентант концепту, яке обирається дослідником як ім’я концепту й, відповідно, ім’я номінативного поля, і його системні синоніми); похідні номінації концепту; однокорінні слова, одиниці різних частин мови; контекстуальні синоніми; оказіональні індивідуально-авторські номінації; стійкі сполучення слів синонімічних ключовому слову; фразеологізовані сполучення, які включають ім’я концепту; паремії (прислів’я, приказки і афоризми); метафоричні номінації; стійкі порівняння з ключовим словом; вільні словосполучення, які номінують ті чи інші ознаки, що характеризують концепт; словникові тлумачення мовних одиниць, які об’єктивують концепт; тематичні тексти (наукові або науково-публіцистичні, який розповідають про зміст концепту); публіцистичні або художні тексти, які розкривають зміст концепту притаманними їм засобами [5, с.314].

Іменем ЕК ВІДРАЗА, об’єктивованого засобами англійської мови, є номінація *disgust*. Дефінітивний аналіз імені концепту дозволяє встановити основне значення лексеми *disgust* – негативний емоційний стан експерієнцера, що полягає в апеляції до сенсорної пам’яті індивіда, насамперед до тієї частини сенсорного спектра, яка акумулює неприємні відчуття (тактильні, зорові,

нюхові, акустичні). Джерелом відрази може також стати порушення моральних та етичних норм. [6, с. 126-131]. Це значення фактично постає категоріальною семемою, що дозволяє віднести денотат *disgust* до відповідної категорії емоційних станів.

Для специфікації емоційного стану, позначеного *disgust*, необхідно встановити диференційну сему (семему). Це доволі важко зробити на підставі визначень лексеми *disgust*, оскільки ідентифікаторами тут слугують її синоніми й розмежувати їх денотати можна лише на підставі детального порівняльного аналізу їх дефініцій.

Згідно з Webster's Dictionary [1990], синонімами *disgust* є a*version, distaste, loathing, nausea, repugnance, repulsion, revulsion*. Вказується, що *disgust* – це лексема з найбільш загальним значенням із всіх синонімів, що позначає емоційну реакцію огиди без специфікації ступеня її інтенсивності [13]. Дійсно, досліджуваний нами мовний матеріал дозволяє зробити висновок про те, що *disgust* у контексті творів художньої літератури може означати відразу і огиду, несхвалення, неприязнь, антипатію і більш глибоке почуття; здебільшого відраза виправдана та має об'єктивні підстави; відраза, що бурхливо проявляється, контролюється чи добре стримується.

У Roget's Thesaurus [11] слова розташовані за тематичним принципом, у рубриці DISGUST поміщено близько 250 синонімів і синонімічних утворень, які виражені різноманітними частинами мови, належать до різних стилів і позначають різні відтінки відрази.

У словнику Longman Lexicon of Contemporary English [8] зафіксовано близько 45 слів, які мають те чи інше відношення до виявлення відразливих почуттів, і всі вони об'єднані в рубрику DISGUST.

У результаті аналізу 5 лексикографічних джерел ми виділили номінації, які найчастіше збігаються з рядом синонімів, поданих у опрацьованих тезаурусах, при цьому зазначивши диференційні ознаки, за якими ці синонімічні номінації відрізняються. Виявлені номінації й становлять номінативне поле DISGUST/ВІДРАЗА.

Одиниці цього номінативного поля впорядковуємо за такими ознаками: 1) інтенсивність емоції; 2) причини, які її викликають; 3) характер і спосіб прояву емоції.

За ***<u>ступенем інтенсивності</u>*** позначуваної емоції від найнижчого до найвищого їх номінації розташовуються так:

1) ***dislike*** (a feeling of *not liking* someone or something [13]) – стан, коли щось або хтось недовподоби; найслабший вияв емоції відрази ;

2) ***distaste*** (a feeling that something or someone is *unpleasant* or *morally offensive* [13]) – неприязнь, відраза, тобто стан неприємного, неприязного почуття, інколи призводить до реакції у відповідь, проте в більшості випадків такий стан може не виявлятися на загал;

3) ***disrelish*** (a feeling of *distaste, dislike* [13]) – відраза, неприязнь; разом зі синонімами ***distaste*** та ***dislike*** вказують на найнижчий ступінь емоційної насиченості;

4) ***antipathy*** (settled *aversion* or *dislike* [13]) – антипатія, має відносно низьку інтенсивність;

5) ***repulsion*** (a feeling that you want to avoid something or move away from it, because it is strongly *unpleasant* [13]) – відраза, неприхильність, відштовхування; синонім до ***distaste, repugnance, aversion*** із середнім ступенем емоційної насиченості;

6) ***aversion*** (a strong *dislike* of something or someone [13]) – відраза, антипатія; має більш насичене негативне емоційне забарвлення;

7) ***repugnance*** (a strong feeling of *dislike* for something [13]) – огида; має вищий ступінь відрази;

8) ***revulsion*** (a strong feeling of *shock* and very strong *dislike* [13]) – почуття відрази, що призводить до її виявлення ;

9) ***disgust*** (a strong feeling of *dislike, annoyance,* or *disapproval* [13]) – відраза, номінація з найбільш загальним значенням, що включає в себе негативний емоційний стан і знаходиться в одному ряду з іншими основними емоціями;

10) ***loathing*** (strong *dislike* or *disgust*; intense *aversion* [13]) – відраза, огида, синонім ***disgust***, проте має інтенсивніше негативне забарвлення;

11) ***abhorrence*** (a feeling of extreme *repugnance* or *aversion;* utter *loathing; abomination* [13]) – відраза, огида; іменник, що використовується для емоції відрази крайнього ступеня інтенсивності;

12) ***detestation*** (*abhorrence;* extreme *hatred* or *dislike* [13]) – відраза, огида; синонім з *abhorrence* з таким самим ступенем

негативного емоційного забарвлення, проте, разом з ***abomination***, вказують ще й на домішок ненависті до каузатора емоції відрази;

13) ***abomination*** (extreme *disgust* and *hatred* [13]) – відраза, огида. Номінація *abomination* відображає найвищий ступінь інтенсивності проявів емоції відрази разом із ненавистю.

Розглядаючи концептуальну структурованість поля "ВІДРАЗА", звертаємо увагу на такий змістовий елемент, як ***джерело*** емоції відрази, тобто ***причини*** виникнення названої емоції. Це проявляється в тому, що емоцію відрази, і як наслідок — відштовхування, викликають певні об'єкти, субстанції і т.п. Здебільшого причина, що провокує відразу, огиду експеріенцера, може бути визначена досить розмито як *неспецифіковане* джерело неприємних емоцій, щось неприваблиге. Прикладом цього явища можуть слугувати такі номінації досліджуваного концепту:

1) ***repellent*** (serving or tending to drive away or ward off; arousing *aversion* or *disgust*, esp. of smth unpleasant, unattractive [13]) – те, що хочеться відштовхнути, застерегтися від нього; що викликає відразу, огиду;

2) ***surfeit*** (*disgust* caused by excess satiety [13]) – відраза як результат перенасичення;

3) ***execration*** (a thing held in *abomination* [13]) – відразлива, огидна, мерзенна річ;

4) ***odium*** (causing or provoking hatred, *repugnance* or *disgust* [13]) – огида, відраза, що межує з ненавистю;

5) ***sickening*** (causing sickness; specif. *nauseating* [13]) – щось, що викликає нудоту.

Причиною переживання емоції відрази може бути також щось більш *специфіковане*, тобто зазначена емоція може бути викликана певним об'єктом чуттєвого сприйняття; чимось, що погано пахне, має відразливий вигляд або видає неприємні звуки. Прикладом цього є такі номінативні одиниці:

1) ***noisome*** (offensive to sight or smell, especially to the latter; producing *loathing* or *disgust* [13]) – огидний, неприємний на вигляд або, особливо, на запах; той, що породжує огиду чи відразу;

2) ***foul*** (very *unpleasant* to taste or smell;: morally bad, very evil [13]) – дуже неприємне на смак та запах; погане, нестерпне в моральному відношенні;

3) ***ugly*** (*offensive* or *unpleasant* to any sense; morally offensive or *objectionable* [13]) – огидний, неприємний для сприйняття; образливий, неприйнятний з огляду моралі.

Слід зауважити, що у вищеподаних дефініціях номінацій досліджуваної емоції (2–3) простужується ще одна її першопричина, що знаходиться у площині моралі та етики. Порушення моральних та етичних норм та стандартів осуджується експерієнцером і викликає у нього емоцію відрази.

За ***характером і способом виявлення*** емоції ВІДРАЗА синонімічний ряд відповідного концепту включає:

1) ***cringe*** (to recoil in *distaste* [13]) – відскочити, відсахнутися від огиди, неприязні;

2) ***ke*ck** (to feel or show *disgust* or strong *dislike* [13]) – видавати звуки (як при блювоті);

3) ***avert*** (to turn away or aside; to ward off; prevent [13]) – відхилятися, ухилятися; відштовхувати, остерігатися, що виявляється у бажанні уникнути причини емоції відрази;

4) ***revolt*** (turn away with violent *dislike*; turn away in *revulsion* [13]) – різко відхилятися з огидою і відразою.

Відтак, номінативне поле емоції ВІДРАЗА в англійській мові включає 25 синонімічних лексем: *loathing – repugnance – dislike — disrelish – antipathy – abomination – disgust – aversion – abhorrence – detestation – repulsion – distaste* та інші, які відрізняються між собою за характером інтенсивності прояву, способом вияву та причинами виникнення емоційного стану, що вони позначають.

Таким чином, дефінітивний аналіз лексем-імен концепту ВІДРАЗА в англійській мові показав, що ресурси англійського лексикону достатні для того, щоб номінувати найтонші відтінки цієї негативної емоції, вписуючи саму емоцію у фонову рамку причинно-наслідкових і темпоральних параметрів, психофізичних та етико-соціальних особливостей переживання суб'єктом-експеріенцером відповідного емоційного досвіду.

Перспективи дослідження пов’язуємо з аналізом дескрипції та експресії ЕК DISGUST/ВІДРАЗА.

Список літератури

1. Алефиренко Н.Ф. Когнитивно-дискурсивная парадигма языкового знака/ Н.Ф. Алифиренко // Научный альманах, Вып.7. Язык. Текст. Дискурс. – Ставрополь : 2009. – С. 7-17.

2. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. — Волгоград: Перемена, 2001. — 494 с.

3. Москвин В. П. Н. Ф.Алефиренко. Спорные проблемы семантики : [рецензия]// ВЯ.2000.№ 6.–С. 137–140.

4. Пименова М.В. Введение в когнитивную лингвистику.– Кемерово: 2004.–Вып.4, – С. 9.

5. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. - 314 с.

6. Галицька У. В. Засоби актуалізації емоційного концепту DISGUST/ВІДРАЗА (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу) / У. В. Галицька // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2011. – № 954. – С. 126-131.

7.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

8. Collins COBUILD Advanced Learner's English Dictionary 4th edition. – Режим доступу: **http://www.diclib.com**.

9. Longman Lexicon of Contemporary English.- Tom McArthur.- London: Longman.- 1981.- p. 910.

10. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Lexicon Publications Inc.,Danbury,CT, USA. – 1993.- p. 1216

11. Online Etymology Dictionary, © 2001 Douglas Harper. – Режим доступу: www.etymonline.com

12. Roget’s Thesaurus 2000.

13. The all nations English Dictionary. – All Nations Literature, USA. – 1992. – p. 827

14. The American Heritage Dictionaryof the English Language, Forth Edition Copyright, 2006 by Houghton Miffin Company. Published by Houghton Mifflin Company. – Режим доступу: http://dictionary.reference.com